

понирање

Ненад Даковић

НА ПУТУ К ЈЕЗИКУ

Можда је најбоље да позајмим, да задржим овај наслов за Хајдегерове огледе о језику који су 1975. године објављени код Günter Neske-a, претпостављам у Штутгарту, пошто је превод Божидара Зеца упућен на пето издање, иако у овом тексту не говорим једино о Хајдегеровим размишљањима о језику, већ нешто шире и даље од осврта који намеће рецензија једне књиге, макар она била и Хајдегера. Не знам, а то за сврху овог рада није ни важно, да ли је сам Хајдегер направио овај избор, или је то урадио приређивач издања.

Језик је, бар од почетка века, од филозофске постмодерне, постао основна тема данашњег мишљења и филозофије, доводећи саму филозофију у питање. У ствари, од слома немачког идеализма, који се догодио са Хусерлом, или можда са Дилтајем и херменеутиком, али ова временска одређења нису од неке важности у времену које је апсолутно језичко, информатичко и медијско. Пошто пишем за новине и лаике, а и иначе мислим да је ово уважавање лаика важна карактеристика постфилозофског мишљења, Хајдегеров пример у овом, свакако, епохалном окрету ка језику који се већ збио, биће једино то, само пример, а не критика Хајдегера, или заузимање неке позиције. Шта су, уосталом, медији него овај онтолошки привид који долази до изражаја у сваком, и најповршнијем нашем размишљању о језику. Тако се у овом окрету према језику крије, или скрива и ова суштинска граница коју поставља језик: премоћ привида над бићем. У ствари, овде ни-

како није реч о некаквој субјективној моћи, него о граници која је по себи онтолошка, пошто је „чак и бивствовању”, како пише Хајдегер, потребно „es gibt” (постоји). Потребна је реч. Из овог закључка се, наравно, онда изводи предност језика у односу на биће. И привида у односу на биће ако задржимо стари, помало здраворазумски назор, да биће као узор предходи свему, ма шта оно било. То је, да кажем, филозофски услов нашег размишљања о језику, или би тако требало да буде. Привлачност Хајдегеровог приступа садржи се у оспоравању овог првенства бића над језиком, јер језик нема биће.

Хајдегер, међутим, води рачуна о лаицима а не о филозофима. То је други разлог ради којег говорим о Хајдегеру. Хоћу да кажем да ово окретање од бића према језику, у својој основи, има нешто лаичко, јер се Хајдегер обраћа и има у виду „смртнике” а не нека натприродна, божанска бића. То показује да је старо-грчки назор о језику, бићу или мишљењу био космолошки (филозофски) а не лаички или постфилозофски. За старе Грке језик, биће и мишљење нису оно што умире, што је смртно, него оно што је бесмртно и вечно. Грцима је било страшно (изузимајући софисте) ово смртно биће и трајање ограничено смрћу. Такво размишљање за њих спада у доху а не у филозофију, у софистику а не у науку чија је краљица била сама филозофија. Али, према Хајдегеру, о језику, бићу, или мишљењу, и ја се у овоме слажем са њим, у нашим напорима да схватимо језик, биће и мишљење појмовно (филозофско) мишљење није довољно. Зато он говори о искуству. „Кад говоримо о стицању искуства то не значи да је искуство наша творевина”, пише Хајдегер. Једино су појмови наши алати, једино су појмови наше метафоре. На овом месту, по мом мишљењу, долази до карактеристичног преокрета од модерног субјективизма и активизма према постмодерној „побожности” мишљења, односно, заокрету (обрећењу) језика чија је суштина, према Хајдегеру, слушање и одговарање. Хајдегер говори о „побожности” мишљења да би неутралисао модерни филозофски активизам. „Мишљење је слушање обрећења”, каже он. Пошто нисам имао оригиналан текст, већ превод, морам да кажем да могу једино да претпоставим да је обрећење, у ствари, обретење. Обретење језика. „Ма како се код језика распитивали о његовој суштини потребно је”, пише овде Хајдегер, „да нам сам језик обрекне себе. Сама реч је однос, утолико што саму ствар држи у бивствовању и задржава у бивствовању. Ако реч не би имала тај однос, целина ствари потонула би у таму, укључујући и оно *ја...*” Обрећење је само побожно име за овај обрат према језику до кога је Хајдегер толико држао да су га једино песници били достојни. Захваљујући песницима Хајдегер ће доћи до увида да је „кажа суштина језика”. „Близина која поезију и мишљење доводи у суседство називамо кажом”, пише Хајдегер, у једном од огледа. Мишљење је, према томе, слушање језика. Језик је

кућа бића. Постаје јасно у којој је мери филозофски (старо-грчки), појмовни однос бића, мишљења и језика после овог обрта претрпео промену и постао иверзибилан, пошто у новом поретку језик има првенство и постаје основа („кућа”, или „извор”, „кладенац”) бића и мишљења, јер је мишљење слушање језика, а језик кућа бића. Да ли је то превелики терет за језик који сам нема биће? Да ли је то разлог зачараности света, и није ли довољно рећи – нашег света, пошто другог света и нема.

„Не”, пише Хајдегер, „es gibt das Wort (постоји реч), већ es das Wort gibt (реч даје)”. Постојање је дар речи (језика) који постоји а није, ако није. То је највећа тајна језика из које долазе све тајне. Саблажњавање је тако последица обретења, односно, побожности језика. Колико је моћна реч? „Ствар није тамо где реч недостаје”, певао је Тракл. Тек реч даје ствари бивствовање. Иако ће сам хајдегер овај потпуни обрт ка језику назвати идеализмом и солицизмом језика у питању је – и то је сада кључно у овом обрту – „подручје где ми који смо потребни за говор језика станујемо као смртници”. Тајна језика, која је основа свих тајни, је запечаћена. За Хајдегеров концепт ово је од суштинског значаја. Јер, као смртници, ми не идемо даље, даље од језика, од заповести и расцепа речи и ствари, која „присваја нас смртнике”. „Начин на који смртници говоре јесте одговарање”. „Оно што присваја јесте сам догађај и ништа више”. Смртници су тако у власти „догађаја” а не узрока, последице или случаја. Можда је то судбина смртника. Јер, „чак је и у бивствовању потребно es gibt”. Потребна је реч а нема никакве извесности у речима, у овоме es gibt које даје али не постоји, које даје постојање иако не постоји, што је тајна над тајнама. Језик се зато мења, обрете у овој близини певања и мишљења.

Како то да није уочено да је Хајдегеров пут к језику, у ствари, песнички пут, који више није филозофски него постфилозофски, пут филозофије према постфилозофији. Језик је разлика која говори, јер он (језик) говори позивањем у разлику речи и ствари. Ова разлика (разлика која присваја) присваја смртнике, јер она није природа или супстанција. Она је даљина која зове и говори ако говори.

Тако смо стигли дотле докле смо стигли као смртници. Једино појмови филозофије иду преко овог искуства које је смртничко у тој мери да више и није реч о филозофији или науци него једино о искуству које је смртно и лично. Па ипак Хајдегер не говори о личности, можда једино о песницима, пошто „песнички станује човек на овој земљи”. То наравно значи језички, јер једино песници брину о језику. Овде се зато помиње она богиња код које песници долазе по своје речи. Нисам сигуран да нема извесне двосмислености у Хајдегеровом мишљењу о језику, пошто он, иако песнички мисли о језику, испомажући се туђим стиховима, није песник. Исказ: „песнички станује човек на овој земљи”

зато није песнички, него појмовни исказ који изражава опште а не лично искуство о становању које упркос томе може бити једино лично а не појмовно и филозофско. Сва Хајдегерова ограничења су уосталом филозофска. „Језик је моћнији и важнији него ми”, каже он. Јер, заповест разлике присваја смртнике, а смртници говоре уколико слушају.

Ипак, када је језик у питању, као када је у питању мишљење или бивствовање, песници – нисам сигуран да ли и филозофи – имају потпуну слободу маштања и измишљања. Они, мислиоци и песници, из ове близине певања и мишљења, трагају за оном „области свих места и време-простор хоризоната”, за хоризонтом из којег неки језик говори ако говори, као што сам рекао. Шта овде значи бивствовање које се појављује као дар који се из речи додељује стварима. Зато „мишљење није средство за стицање сазнања, оно повлачи бразде на њиви бивствовања”. На једном месту, Хајдегер чак тврди да мишљење мирише, пошто то није појмовно мишљење него језичко. Ту земљу, ту област, тај хоризонт, то подручје време-простор, из којег говори језик, не изражавају појмови него искуство песника, или заповест разлике која присваја смртнике.

Ред бића је овде потпуно оспорен. Смртници говоре из расцепа разлике између речи и ствари а не из бића, или мишљења. Биће је језик а не мишљење, јер као смртници не познајемо то подручје, тај хоризонт или извор из којег долазе речи. Смртници говоре уколико слушају. Језик је оно што се догађа, што говори. Смртници слушају. Језик није а ипак постоји, из овог расцепа разлике, коју појмови не обухватају.

Када мислимо, ми слушамо. То међутим није онај демонски, унутрашњи глас, или трансцендентални привид из којег настаје наше ја. Још једном, не идеалистичко, *es gibt das Wort* (постоји реч), него *es das Wort gibt* (реч даје). Зато се тек у језику и крије или скрива ова граница, сама смрт, из које и долази ова моћ привида над бићем, ова суштинска граница коју поставља сам језик. Зато је потребно да нам сам језик обрекне себе. Зато је мишљење слушање обрецења (обретења) језика. Јер, сам језик није смртан и зато говоре једино смртници, они који умиру. Расцеп језика није само расцеп између речи и ствари. Они који говоре умиру. То је расцеп између речи и смрти, бића и привида, језика и бића. Језик говори ако говори. Ми не мислимо да говоримо. Ми говоримо. Биће је реч и мишљење је реч. То се догађа, и даје, и слуша.

Хајдегер је био храбрији од мене. Ко ће бити мој Платон? Јер, Хајдегер је изабрао ову сократовску позицију, а ја? Али, оставимо Хајдегера на миру. Јер овај је оглед могао да има и инфинитив у наслову, инфинитив „постојати”, односно, „давати”. Оно велико „*Es gibt*” (постоји или даје!). Нема сумње да је овде реч о потпуном окрету (*Umkehr*), пошто је овај инфинитив „постоји” (*es gibt*) само реч а не биће, или можда мисао. Јер, „чак је и бивствовање потребна реч, написао је чи-

тајући своје песнике Хајдегер. То је тај окрет. Нема ствари тамо где реч недостаје. Ипак, сам онтолошки статус облика „постоји” остаје до краја нејасан. Облик „постоји” постоји иако није. Смртници говоре из овог расцепа, из овог закона разлике између речи и ствари, између „постоји” и постоји, ако се ова разлика уопште може приказати. Тако управо из ове онтолошке неизвесности облика „постоји” реч даје постојање. „Не”, пише Хајдегер, „es gibt das Wort, (постоји реч), већ das Wort gibt (реч даје)”. Овде се овај обрт види и графички. То једноставно није исто биће, оно које постоји, него оно које даје. Биће језика није идентично са бићем постојања. Оно није једно већ много, ако је уопште могућа онтологија мноштва без познатих једначина бића и мишљења. То је необична суштина, ако је суштина, облика који се из „даје” мења, преображава (обречење = обретење) у облик „постоји”. Није тако једноставно бити или постати овај облик „постоји”. Можда зато Хајдегер говори о „побожности” мишљења”, имајући у виду ову божанску моћ облика „постоји” који даје постојање. Суштина језика је, дакле, у овом премештању моћних инфинитива из „даје” у „постоји”. Хајдегерова искуствена формула скрива се у овом дестабилизовању и десупстанцијализовању мишљења и бића, јер уместо да једноставно „постоји”, реч „даје”, можда и само постојање. То остаје неизвесно и отворено, пошто је онај предео или извор, из којег стара богиња извлачи речи веома далеко. То је усто опасна работа и посао достојан једино највећих песника. Онтологија језика, ако је то онтологија, је парадоксална и „побожна”, као и само мишљење о језику, које се предузима у потпуној неизвесности, или обретењу у немогућу онтологију „давања” а не „постојања”. Јер, језик је важнији и моћнији него ми („Препусти Господу путе своје!”)

Зашто је то тако? Зашто у језику није могућа стара, старогрчка онтологија бића, или Парменидов еуклеос? Зато што заповест разлике речи и ствари присваја смртнике. Заповест разлике је заповест смрти. Можемо ли се ми ипак упустити и у нешто друго? Можемо ако хоћемо, у неурологију можда, али бићу и језику је време ограничено. Смртници стижу једино до разлике и расцепа, до језика који даје постојање, али не и биће. Као да се разлика између језика и говора изгубила у овој пролазности.

Како то да није уочено да је Хајдегеров пут к језику, у ствари, песнички пут који више није филозофски него постфилозофски, пут филозофије према постфилозофији. Језик је разлика која говори, јер он (језик) говори позивањем у разлику речи и ствари. Ова разлика (разлика која присваја) присваја смртнике, јер она није природа или супстанција већ форма. Она је „даљина” која зове и говори ако говори. Али и ово формално одређење задржава извесну тајанственост ако су и наше форме смртне, ако су смртне...

Овде почиње тајанствени разговор Хајдегера и Фердинанда Де Со-сира у који се нећу упуштати.

Ко зна куда нас води овај пут који је у ствари путоградња, а не неки пут, широк и раван. Јер филозофи не могу без маште (имагинације) и песника, ако желе да граде и стигну у оно подручје или земљу, на онај кладенац из којег стара богиња вади речи које дарују постојање. Моје је питање да ли се захваљујући овом „постојати, а није”, или „даје, а не постоји”, или „форма, а не природа”, иако Хајдегер не говори о форми, да ли се захваљујући томе језик извлачи из загрљаја смртника и смрти? То све, или то једно и најважније остаје отворено код Хајдегера, као и она слобода маштања и певања, о којој сам говорио, и без епилога у мистици и тајни „догађаја”, обретења, одговарања и слушања, у тајни саме смрти која је највећа тајна нас смртника и самог језика којим говоримо, ако говоримо.

То је разлог да се Хајдегер, као и многи други, на овом путу, који је и путоградња, приклања песницима. Постоји ли пут к језику, то до краја остаје отворено. Или смо у власти језика, ми смртници, јер језик је важнији од нас, препуштени искуству и без појма о језику, што је тако постфилозофски и против(анти)грчко, старогрчко. Да ли то значи да језик нема природу и судбину нас смртних који говоримо? Одакле говоримо, ако не из језика, да ли речи имају исто порекло као и језик, ако су речи смртне и пролазне а језик бесмртан, ако је бесмртан? Ово је овде најважније и отворено. Као и питање које прати овај оглед: Шта да се ради са песником Хајдегером, и уопште песништвом, у филозофији? Ко заиста повлачи бразде на њиви бивствовања? И где се то скрива наша смрт, ако не у језику којим говоримо?